

1) Κωνστ. Γ. Μαχαιρά, Η Λευκάς επί Βενετοκρατίας 1684-1797, Αθήνα 1971, Φωτοτυπική ανατύπωση με τη στήριξη του Πνευματικού Κέντρου Δήμου Λευκάδας με προσθήκη βιο-εργογραφία του Κ.Γ.Μαχαιρά από τον Τριαντάφυλλο Ε. Σκλαβενίτη, εκδ. Πορεία, Αθήνα 2008, σ. 160-172.

2) Για τον αποικισμό της νήσου από τους Κορινθίους και την ίδρυση της πόλης «Λευκάς»: 1) Πάνος Γ. Ροντογιάννης, Ιστορία της Νήσου Λευκάδος, τ. Α΄, Αθήνα, 22005, σ. 132-137, 2) Πάνος Γ. Ροντογιάννης «Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας», Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών, τ. Ζ΄ (1988), Αθήνα 1988, σ. 43-57, 3) Λευκάς, «Η ομηρική Ιθάκη [Η θεωρία του W. Dörpfeld], Απόδοση του έργου “Alt Ithaka” και σχόλια υπό Βασ. Ε. Φραγκούλη», Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών, τ. Β΄ (1972), Αθήνα 1973 (Εφεξής: Dörpfeld), σ. 283-288 και 4) Ιωάννα Ανδρέου, «Νήρικος – Λευκάς – Κάστρο- Αγία Μαύρα – Αμαξική – Λευκάδα», Πρακτικά Συνεδρίου Νήρικος – Λευκάς – Κάστρο, η μακροβιότερη πρωτεύουσα της Λευκάδας, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδος, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Αύγουστος 2010, Επιμέλεια Χαράς Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, Λευκάδα 2016, σ. 26-30.

3) Για τον μόλο των Κορινθίων: 1) Πάνος Γ. Ροντογιάννης, Ιστορία..., ό. π., σ. 136, 2) Dörpfeld, ό.π. στον χάρτη μεταξύ των σ. 48-49, στις σ. 229, 283 και passim, 3) Ανδρέου, ό.π. σ. 46 [εικ. 4] και 4) Manuel Fiedler Marcus και Heinrich Hermanns «Η ελληνιστική γέφυρα πάνω από το στενό της Λευκάδας (Ακαρνανίας). Η μεγαλύτερη σε μήκος πέτρινη γέφυρα της Αρχαίας Ελλάδας», Πρακτικά Συνεδρίου Νήρικος...ό.π. σ. 302-303. Συνοπτική και εκλαϊκευτική παρουσίαση των πληροφοριών περί του μόλου των Κορινθίων [με σημερινές υποβρύχιες φωτογραφίες του βυθισμένου μόλου]: Δημήτρης Σπ. Τσερές, «Ο μόλος των Κορινθίων (Μικρό σκαρίφημα)», στον διαδικτυακό τόπο [www. aromalefkadas.gr](http://www.aromalefkadas.gr) (27.9.2017).

4) Η πληροφορία ανάγεται στον Στράβωνα (X, 452): ...και την χερσόνησον διορύξαντες έποίησαν νήσον την Λευκάδα. Για την τομή του εν λόγω ισθμού: Πάνος Γ. Ροντογιάννης, Ιστορία, ό. π., σ. 135. Ο Dörpfeld (ό.π. σ. 230) δεν αποδέχεται ότι έγινε η τομή αυτή.

5) Για τον Διόρυκτο: 1) Πάνος Γ. Ροντογιάννης, Ιστορία..., ό. π., σ. 65, 135, 209, 256 2) Ιωάννα Ανδρέου, ό.π. σ. 28 και Manuel Fiedler Marcus και Heinrich Hermanns «Η ελληνιστική γέφυρα...», ό.π., σ. 301-302.

6) Για την τομή της Πλάκας: 1) Ροντογιάννης, Ιστορία... ό.π. σ.135, 2) Dörpfeld]...», ό.π., σ. 283 και 3) Ανδρέου, ό.π. σ. 28.

7) Θουκυδίδη Γ, 81: οί μὲν οὖν Πελοποννήσιοι τῆς νυκτὸς εὐθὺς κατὰ τάχος ἔκομίζοντο ἐπ’ οἴκου παρὰ τὴν γῆν· καὶ ὑπερενεγκόντες τὸν Λευκαδίων ἰσθμὸν τὰς ναῦς, ὅπως μὴ περιπλέοντες ὀφθῶσιν, ἀποκομίζονται (= Αμέσως λοιπόν την ίδια νύχτα οι Λακεδαιμόνιοι πήραν εσπευσμένα τον δρόμο της επιστροφής [από την Κέρκυρα προς την Πελοπόννησο] πλέοντας κοντά στην ακτή. Και αφού έσυραν τα πλοία πάνω από τον ισθμό της Λευκάδας, για να μην κάνουν τον γύρο του νησιού και γίνουν αντιληπτοί [από τους Αθηναίους, που έπλεαν προς την Κέρκυρα από το ανοιχτό Ιόνιο δυτικά της Λευκάδας] φθάνουν στην Πελοπόννησο). Και Θουκυδίδη Δ, 8) περιήγγελον δὲ καὶ κατὰ τὴν Πελοπόννησον βοηθεῖν ὅτι τάχιστα ἐπὶ Πύλον καὶ ἐπὶ τὰς ἐν τῇ Κερκύρα ναῦς σφῶν τὰς ἐξήκοντα ἔπεμψαν, αἱ ὑπερενεχθεῖσαι τὸν Λευκαδίων ἰσθμὸν καὶ λαθοῦσαι τὰς ἐν Ζακύνθῳ Ἀττικὰς ναῦς ἀφικνοῦνται ἐπὶ Πύλον (=Και ειδοποίησαν [οι Σπαρτιάτες] σε όλη την Πελοπόννησο να στείλουν βοήθεια στην Πύλο όσο το δυνατόν γρηγορότερα. Την ίδια ειδοποίηση έστειλαν και στα δικά τους εξήντα πλοία στην Κέρκυρα, τα οποία, αφού τα έσυραν πάνω από τον

ισθμό της Λευκάδας και έτσι δεν έγιναν αντιληπτά από τα πλοία των Αθηναίων, που ήταν στη Ζάκυνθο, φθάνουν στην Πύλο).

8) Νίκος Βαγενάς, Το κάστρο της Αγίας Μαύρας 1300-1977, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, Αθήνα 2001.

9) Ροντογιάννης, «Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας», ό.π., σ. 111-113 και 129.

10) Ροντογιάννης, «Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας», ό.π., σ. 129 κ.ε. και Ανδρέου, ό.π., σ. 30-32.

11) Για τις «Κάτω αλυκές»: Μαχαιράς, ό.π., σ. 171 κ.ε. και Ροντογιάννης, Ιστορία..., τ. Β' (22006), ό.π., σ. 602.

12) Εντυχία Δ. Λιάτα «Η “τετρακωμία” της Αγίας Μαύρας. Σχόλιο σ' ένα σχέδιο του 1684», Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών, τ. Θ', Αθήνα 2004, σ.13-34.

13) Για το οθωμανικό υδραγωγείο βλ. αναλυτικά: Δημήτρης Σπ. Τσερές, Το οθωμανικό υδραγωγείο της Αγίας Μαύρας, fagottobooks, Αθήνα 2017.

Μαχαιράς, ό.π., σ. 160.

14) Για τη μεταφορά αυτή: 1) Μαχαιράς, ό.π. σ.33-34, 2) Ροντογιάννης

15) Για τη μεταφορά αυτή: 1) Μαχαιράς, ό.π. σ.33-34, 2) Ροντογιάννης, «Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας», ό.π., σ. 189-193 και Ιστορία..., ό.π. σ. 518-519 και 3) Ανδρέου, ό.π., σ. 37-38.

16) Μαχαιράς, ό.π., σ. 173.

17) Μαχαιράς, ό.π., σ. 161.

18) Τσερές, ό.π., σ. 50-54 και Νίκος Βαγενάς, Πάτρια ίχνη, Ψηφίδες από τη Λευκάδα του χθες, Επιμέλεια-Επιλεγόμενα Δημήτρης Σπ. Τσερές, fagottobooks, Αθήνα 2014, σ.16.

19) Βαγενάς, «Περιπλάνησις εις το γνωστό-άγνωστον», Πάτρια ίχνη..., ό.π. σ..39.

20) Βαγενάς, «Οι μόλοι της Χώρας», Πάτρια ίχνη..., ό.π., σ. 69-72.

21) Ροντογιάννης, «Οι πρωτεύουσες...», ό.π., σ. 205 και Βαγενάς, «Ο εξωτερικός λιμνή της πόλεως», Πάτρια ίχνη..., ό.π., σ. 43-62.

22) Βαγενάς, «Ο εξωτερικός λιμνή της πόλεως», ό.π., σ. 47-50.

23) Ροντογιάννης, «Οι πρωτεύουσες...», ό.π., σ. 205 και Βαγενάς, «Περιπλάνησις εις το γνωστό-άγνωστον», ό.π. σ. 31.

24) Για τις παρεμβάσεις αυτές: Ροντογιάννης, «Οι πρωτεύουσες...», ό.π., σ. 204-205 και Βαγενάς, «Οι μόλοι της Χώρας, ό.π., σ. 73-81.

25) Ροντογιάννης, «Οι πρωτεύουσες...», ό.π., σ. 204: ...Στο μέσα μέρος, ανάμεσα στο κρηπίδωμα αυτό και στα τελευταία σπίτια του ανατολικού μέρους της τότε πόλεως έμεινε χώρος για λιμνάζοντα νερά. Γι' αυτό η Επαρχιακή Επιτροπή ώρισε ότι όσοι ντόπιοι είχαν τις δυνάμεις μπορούσαν να επιχώσουν όσο τμήμα ήθελαν ανάμεσα στο κρηπίδωμα και στα τελευταία σπίτια και να τους μείνη ο χώρος, που επίχωσαν, ιδιοκτησία. Έτσι χτίστηκαν αργότερα τα μεγάλα για την εποχή τους σπίτια, που είναι στο δυτικό πεζοδρόμιο του δρόμου που πλαισιώνει σπό ανατολικά την πλατεία λιμένος: του Γ[εράσιμου] Γράψα (πρώην Μαχαιρά), Καλκάνη, Φιλ. Μελά, πιθανώς του Κατσιογιάννη (πρώην Βαφέα) – το μεγάλο σπίτι του Βαφέα κατεδαφίστηκε το 1974 – και του Γιαμαλάκη (γωνία κάτω του παζαριού και της οδού Αγ. Σικελιανού), που κατεδαφίστηκε το 1980. Λέγεται πως τώρα έγιναν και τα πρώην Βαλαωρίτικα σπίτια, που είναι ανατολικά του κρηπιδώματος, άλλων τώρα ιδιοκτησία: Κ. Σερεπίσιου, Δημ. Φατούρου, Ανδρ. Ροντογιάννη, Δημ. Τζεβελέκη, Θεοδώρου Στάμου (Σταματέλου, του ζωγράφου). Και Βαγενάς, «Οι μόλοι της Χώρας», ό. π. σ 74-75: ...Διακήρυξαν [οι Άγγλοι] ότι όποιος θα επίχωνε επιφάνεια της θάλασσας

μέχρι το κρηπίδωμα το...οικόπεδο θα του ανήκε υπό την προϋπόθεση ότι θα τηρούσε το πλάτος του υπό προέκταση καντουνιού και ότι, μετά την επίχωση μέχρι το κρηπίδωμα, θα παραχωρούσε τέσσερα μέτρα μέχρις εκείνο, ώστε, αφού πράξουν όλοι το ίδιο, να δημιουργηθεί ένας παραλιακός δρόμος πλάτους τεσσάρων περίπου μέτρων.

26) Βαγενάς, «Οι μόλοι της Χώρας», ό.π., σ. 75: Άγνωστος παραμένει ο χρόνος, κατά τον οποίο το μεσαίο τμήμα της αγγλικής προκυμαίας του 1810, εξωραΐστηκε με τη δημιουργία του δημοτικού αλσυλίου ή δασυλίου, το οποίο έμελλε να παραμείνει μέχρι τις ημέρες μας γνωστό ως Boschetto. Η επίσημη ονομασία Boschetto και η επεξηγηματική Giardino Publico μας παραπέμπει στην προ της Ένωσης εποχή ή, το αργότερο, σε ένα διάστημα 10-20 χρόνων το πολύ μετά την Ένωση, όταν η Ιταλική, που ήταν η κυρίαρχη γλώσσα της Διοίκησης έως τότε, δεν είχε λησμονηθεί εντελώς. Σύμφωνα με ζωγραφικές απεικονίσεις αλλά και φωτογραφίες των αρχών του 20ού αι., το Boschetto ήταν περιφραγμένο με ξύλινο φράχτη. Αρχικά αποτελούνταν από μία τυπική και άκομμη περιμετρική πασσαλοφραγή, ενώ, μετά τη διαμόρφωση της σημερινής παραλιακής πλατείας, το περίφραγμα αντικαταστάθηκε με ένα άλλο, ομοίως ξύλινο αλλά αντάξιο του αστικού χαρακτήρα της πόλης...

27) Βαγενάς, «Οι μόλοι της Χώρας», ό.π., σ. 78.

28) Βαγενάς, «Οι μόλοι της Χώρας», ό.π., σ. 80.

29) Βαγενάς, «Ο εξωτερικός λιμνή της πόλεως», ό.π, σ. 51 κ.ε.

30) Βαγενάς, «Οι μόλοι της Χώρας», ό.π., σ. 76: ...ο οποίος στο μέσο του και κατά μήκος, έφερε δυο λιθόκτιστες βάσεις. Μάλιστα χαμηλά στη θάλασσα, οι βάσεις αυτές έφεραν τις σιδερένιες «κουβαρίστρες» στις οποίες περιελίσσονταν τα σχοινιά κάθε φορά που το βίντσι ανασήκωνε τα κινητά καταστρώματα, για να περνούν οι ιστιοφόρες βάρκες ο οποίος στο μέσο του και κατά μήκος, έφερε δυο λιθόκτιστες βάσεις. Μάλιστα χαμηλά στη θάλασσα, οι βάσεις αυτές έφεραν τις σιδερένιες «κουβαρίστρες» στις οποίες περιελίσσονταν τα σχοινιά κάθε φορά που το βίντσι ανασήκωνε τα κινητά καταστρώματα, για να περνούν οι ιστιοφόρες βάρκες

31) Βαγενάς, «Οι μόλοι της Χώρας», ό.π., σ. 76 και Τσερές, ό.π., σ. 53-54.

32) Βαγενάς, «Οι μόλοι της Χώρας», ό.π., σ. 81-82.